

1. Kohti ongelmia ratkaisevaa systeemiä – peruskoulun kuripitojärjestelmän kehittäminen

Niemi, P. 2004. Opettaja 4/2004

Koulun kurinpitokäytäntöjen tiedostaminen, kurinpitojärjestelmän seurauksien arviointi ja toimintatapojen kehittäminen on aikaisempaa perustellumpaa 1.8.2003 voimaan tulleiden perusopetuslain täydennyksien johdosta. Muun muassa opetussuunnitelman perusteet, oikeusministeriön rikosentorjunnan neuvottelukunnan muistio vuodelta 1998, Opetusministeriön aloite 15.3.2001 sovittelusta ja Opetushallituksen Terve itsetunto -projekti tukevat ongelmia ennalta ehkäisevän järjestelmän kehittämistä kouluille.

Aina 1900-luvun alkuun asti Suomen kouluissa pidettiin ruumiillista kuritusta hyvänä tapana rangaista kuritonta ja tottelematonta oppilasta. Ruumiillinen rangaistus kiellettiin kansakoulussa vasta vuonna 1914. Samalla kiellettiin myös oppilaan pilkkaaminen. Häpeän ja pelon tunteiden rinnalle haluttiin tuoda mukaan syyllisyyden ja sovituksen käsitteet. Opettajalta alettiin vaatia voimakasta auktoriteettia.

Yhteiskuntamme on muuttunut vuosisadan alusta. Nykyään ihminen tarvitsee toisenlaisia sosiaalisia taitoja kuin tuolloin selviytyäkseen menestyksekkäästi. Opetussuunnitelman perusteet korostavat oppimisympäristöjen merkitystä. Elinikäisen oppimisen innon ylläpitäminen edellyttää erehtymisen sallimista. Erilaisten ongelmatilanteiden käsittelyn tulisi olla oppimisprosessi oppilaille... ja opettajallekin. Ongelmien käsittelyn tueksi tulisi siis etsiä toimintatapoja, jotka ovat samansuuntaisia kuin opetussuunnitelman perusteissa esitetyt. Ongelman eristäminen, poissiirtäminen ja rankaisemalla ohjaaminen eivät ole tällaisia. Niiden sijaan päivitettyssä kurinpitojärjestelmässä, seuraamusjärjestelmässä, voisivat painottua vuorovaikutus, ongelman käsittely ja -ratkaisu. Seuraamusjärjestelmällä tarkoitetaan koulun käytäntöjä, joilla ohjataan oppilaita tarkoituksenmukaiseen koulutyöhön, ennaltaehkäistään ongelmia ja tuodaan kurinpitopykälät koulun arkeen.

Meidän koulu

Koulun tulisi hyväksyä kaikki jäsenensä ja huolehtia sekä aikuisten että lasten hyvinvoinnista ja kasvusta. Koulua voidaan tarkastella yksilöiden muodostamana kokonaisuutena, jonka tila riippuu yksilöiden välisestä vuorovaikutuksesta. Koulussa toimivilla ihmisillä pitäisi olla ainakin jossain määrin yhteiset arvot ja tavoitteet sekä tietoisuus kuulumisesta ryhmään. Kun tarkastellaan koulua systeeminä, tutkitaan kaikkien koulun ihmisten keskinäistä riippuvuutta ja vuorovaikutusta.

Kurittomuutta on vaikeaa kuvitella siellä, missä ei ole ihmisiä. Kurittomuutta ei kuitenkaan tarvitse tarkastella ihmisen pysyvänä ominaisuutena. Abraham Maslowin mukaan hyvyys, totuus ja oikeudenmukaisuus voivat ohjata ihmisen toimintaa vasta, kun hänen turvallisuuden, yhteenkuuluvuuden ja arvostuksen tarpeensa ovat tyydyttyneet riittävästi.

Kunkin koulun toimintaa ohjaavat vähitellen kehittyneet toimintatavat. Kehittämisen kohteena ovat siis menettelytavat, jonka mukaan koulussa toimitaan. Koulun tapa käsitellä ongelmia kuvastaa koko koulun toimintakulttuuria. Pahimmillaan käsittelemättömät pienet ongelmat kasaantuvat ja muodostavat esteen koulun opetustehtävän toteuttamiselle.

Kurinpitojärjestelmän kehittämisen ongelmaa tulisi lähestyä tarkastelemalla koulua kokonaisuutena. Koululla on ympäristöönsä nähden rajat: fyysiset, ajalliset ja juridiset. Kurinpitojärjestelmän kehittämistyössä voitaisiin yrittää ratkaista, miten koulun olemassa olevat voimavarat käytetään tehokkaammin oppilaan hyvinvoinnin parantamiseen ja koulun perustehtävän toteuttamiseen.

Ongelmat rakennusaineiksi

Kurinpitojärjestelmä perustuu valtaan ja vallankäyttö synnyttää aina vastustusta. Toisaalta on vaikea kuvitella koulua, jossa ei ole kaikkien tiedossa olevia sääntöjä ja kaikkien hyväksymää tapaa kontrolloida sääntöjen noudattamista. Kurinpitojärjestelmän kehittämisellä koulu voisi pyrkiä pois hierarkkisesta ja autoritaarisesta vallasta sosiaaliseen valtaan. Sosiaalinen valta perustuu mahdollisuuteen hoitaa yhteisiä asioita tasa-arvoisen kumppanuuden pohjalta. Sääntöjen noudattamisen kontrolloinnin ohella on yhtä tärkeää toimia ongelmia ehkäisevällä tavalla.

Opetussuunnitelmassa oppilasta tarkastellaan tavoitteisiin suuntautuneena, aktiivisena tiedon käsitelijänä – miksipä ongelmien käsittelyn kohdalla tarkastelisimme oppilasta toisin. Ongelmien käsittelyssä tulisi etsiä uusia myönteisiä näkökulmia ja painottaa sitä, mikä on mahdollista ja muutettavissa. Muutosta tarkastellaan prosessina. Opettajan tehtävä olisi tunnistaa muutos ja vahvistaa sitä.

Vanhassa kurinpitojärjestelmässä opettaja määritteli, mikä on ongelma. Jos uudessa seuraamusjärjestelmässä oletetaan ongelman olevan vuorovaikutussuhteissa, niin tällöin ongelman määrittäjiä on vähintään kaksi. Tällöin eniten aikaa voi kulua siihen, että määritämme, mikä on ongelma. Ratkaisukeskeisen ajattelun mukaan ongelmat ovat haasteita. Syiden ja syyllisten etsimisen sijaan ongelma voidaan ratkaista parhaiten keskustelemalla ongelmasta hyvässä yhteistyössä eri osapuolten kanssa. Keskustelu on restoratiivisen oikeudenkin keskeisin työmenetelmä. Sen mukaan ongelman kohtaaminen ehkäisee teon ja vastuun mitätöimisen. Eri osapuolet voivat ilmaista tunteensa. Toisaalta anteeksipyyntö ja -anteeksianto vapauttaa energiaa.

Riippumatta siitä löytyvätkö ongelman syyt muualta vai tarkastelemmeko ongelman osapuolten vuorovaikutussuhteita, havaittuja ongelmia pitäisi pystyä käsittelemään tässä ja nyt. Ongelman käsittelyllä tulisi pyrkiä oppilaan koulukäymisen edellytysten parantamiseen. Seuraamusjärjestelmän tulee huomioida oppilaiden erilaisuus ja seuraamusten erilaiset vaikutukset oppilaisiin.

Vertaisuus ja oppilaiden ongelmanratkaisutaitojen kehittäminen

Nuoruudessa rakennetaan kuvaa omasta itsestä suhteessa vertaisiin eli ystäviin ja koulutovereihin. Nuoret kuuntelevat toistensa mielipiteitä ja näkemyksiä usein aikuisten mielipiteitä herkemmin. Nuori kokeilee rooleja ja toimintatapoja

sekä tavoittelee itsenäisyyttä. Mannerheimin lastensuojeluliitto huomioi nuorille suunnatuissa koulutuksissaan vertaisuuden. Esimerkiksi tukioppilaskoulutus luo hyvän perustan oppilaiden ryhmätyötaitoille. Tukioppilaille voidaan opettaa ohjaus- ja vuorovaikutustaitojen lisäksi ongelmaratkaisutaitoja. Kun oppilaat osallistuvat seuraamusjärjestelmän suunnitteluun ja toteuttamiseen, he sitoutuvat paremmin järjestelmään. Seuraamusjärjestelmässä toimijan rooli voidaan rakentaa oppilaallekin. Pikku pulmia voidaan ratkaista oppilaiden kesken neuvotellen. Näissä neuvotteluissa puheenjohtajana toimii ongelmaratkaisukoulutuksen saanut oppilas. Tätä kutsutaan vertaissovitteluksi.

Kohti ongelmia ratkaisevaan systeemiä

Perinteisen jälki-istunnon pelotearvo vuosiluokilla 7-9 on todettu monessa koulussa olemattomaksi. Kun käytetään perusopetuslain rajaaman käyttäytymisen ohjaamiseen muita kasvatuksellisempia tapoja, nostetaan myös jälki-istunnon pelotearvoa. Toisaalta voidaan kysyä, onko koulun vastuualueella sellaisia ongelmia, jotka voidaan ratkaista rankaisemalla, vai kuuluko oppilaan häiriökäyttäytyminen ehkäisevän oppilashuoltotyön piiriin.

Kouluilla on vielä taakkana opettajien ja oppilaiden eriarvoisuuden perinne. Uudessa seuraamusjärjestelmässä opettaja voisi osoittaa toiminnallaan, ettei hänen pyrkimyksensä ole hallita, vaan käydä keskustelua yhteisesti sovittujen pelisääntöjen noudattamisesta. Uudessa seuraamusjärjestelmässä olisi olennaisinta siis se, että ongelmia käsitellään. Opettajan tukena voivat olla oppilashuoltoryhmä, ongelmaratkaisutaitoja hallitsevat oppilaat ja koulun ulkopuolinen tukiverkko. Olennaiseksi nostetaan se, mitä kunkin ongelman ratkaisemiseksi tehdään.